

ZASADY UCZCIWEGO OBROTU W TEORII I PRAKTYCE

Aneta Goździńska-Skóra*, Wojciech Zatoń**

<https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.33.09>

THE PRINCIPLES OF FAIR TRADE IN THEORY AND PRACTICE

Abstract

The purpose of the article: General clauses are an important element of the legal system. They supplement the law regulations taking into account moral norms commonly accepted in society. Their general nature means that they are the subject of both discussions in the legal literature and comments and references in court decisions. The specificity of general clauses and the need to precise them in each case in which they are applied, result in a certain unpredictability of judgments. One of the most famous general clauses is the clause of principles of social coexistence. It appeared in the Polish legal system after World War II along with the new political system. It replaced the principle of good manners used in the Second Polish Republic. Since 1990, the return of the name of this principle to the Polish legal system has been visible. On the other hand, in legal regulations relating to the capital market, the clause of the principles of fair trade is used. It can be considered that the nature of the three clauses mentioned above is similar. The aim of the article is to analyze the nature and similarity of these general clauses with particular emphasis on the clause of the principles of fair trade in the capital market.

Methodology: The study is theoretical and empirical in nature. The theoretical part was based on a review of the literature. The empirical part is realized by the analysis of the court decisions.

Results of the research: The results show that the finding by the Polish Financial Supervision Authority a violation of the principles of fair trade as a basis for imposing administrative sanctions should be supported by a reference to the specific standard of conduct and be precisely described. It cannot be defined in general terms only. Otherwise, it may be effectively challenged by way of a complaint to an administrative court. On the other hand, in court judgments, in cases referring to the principles of social coexistence (the principles of fair trade), discrepancies in application can be noticed resulting from the specificity of general clauses.

Keywords: general clauses, the principles of social coexistence, the principle of good manners, the principles of fair trade.

JEL Class: K12, G20.

* Magister, Instytut Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi, e-mail: aneta.skora@ieef.lodz.pl

** Doktor, Instytut Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi, e-mail: wojciech.zaton@ieef.lodz.pl
<https://orcid.org/0000-0002-7566-187X>

WSTĘP

Klauzule generalne są ważnym elementem systemu prawnego. Stanowią uzupełnienie przepisów prawa uwzględniając normy moralne powszechnie akceptowane w społeczeństwie. Ich ogólny charakter sprawia, że są one przedmiotem zarówno dyskusji w literaturze prawnej, jak również komentarzy i odniesień w orzeczeniach sądowych. Specyfika klauzul generalnych i konieczność ich konkretyzowania w każdej sprawie, w której zostają zastosowane, skutkuje pewną nieprzewidywalnością orzeczeń.

Jedną z najbardziej znanych klauzul generalnych jest klauzula zasad współżycia społecznego. Pojawiła się ona w polskim systemie prawnym po II wojnie światowej wraz z nowym ustrojem politycznym. Zastąpiła stosowaną w II RP klauzulę dobrych obyczajów. Od roku 1990 widoczny jest powrót klauzuli dobrych obyczajów do polskiego systemu prawnego. Z kolei w regulacjach prawnych dotyczących rynku kapitałowego stosuje się klauzulę zasad uczciwego obrotu. Można uznać, iż charakter trzech wspomnianych powyżej klauzul jest podobny.

Celem artykułu jest analiza charakteru i podobieństwa tych klauzul (ze szczególnym uwzględnieniem klauzuli zasad uczciwego obrotu na rynku kapitałowym) dokonana na podstawie przeglądu literatury oraz orzeczeń sądowych. Wskazane zostaną źródła i konkretne normy wypełniające zakres klauzuli zasad uczciwego obrotu, także poprzez omówienie wybranych przykładów ilustrujących wykorzystanie klauzul zasad współżycia społecznego i zasad uczciwego obrotu w decyzjach Komisji Nadzoru Finansowego oraz orzeczeniach sądowych dotyczących rynku kapitałowego.

1. KLAUZULE GENERALNE

Klauzule generalne są zwrotami niedookreślonymi znaczeniowo o charakterze wartościującym, do których w sposób wyraźny lub ukryty odsyłają przepisy prawa (Safjan, 1990: 48). Są one świadomie niedookreślone, dając w ten sposób organowi stosującemu prawo pewną swobodę i dowolność decyzyjną. Ich występowanie oznacza dla organu stosującego prawo nakaz dokonania oceny w zakresie zapisanej w akcie klauzuli generalnej (Nowacki, 2003: 133–162). Można wyróżnić szereg klauzul generalnych, m.in.: interes społeczny, słuszny interes obywateli, dobro dziecka, zasady współżycia społecznego, zasady uczciwego obrotu.

Umieszczanie klauzul generalnych w aktach prawnych ma na celu uwzględnianie aktualnych, społecznie akceptowanych wartości w stosowaniu prawa. Dzięki ogólnemu określeniu tych klauzul, wartości przez nie reprezentowane są

ciągle aktualne i w tym sensie, w sposób ciągły, są czynnikiem uwspółcześniającym akty prawne, w których zostały zawarte. W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że „klauzule generalne nie są typowym przykładem stosowanych przez ustawodawcę zwrotów niedookreślonych, ponieważ odsyłają do systemu norm pozaprawnych, między innymi moralnych, o nieostrych – z natury rzeczy – zakresach znaczeniowych. Klauzula generalna (klauzula nadużycia prawa) „współistnieje” z całym systemem prawa cywilnego (także prawa pracy) i – zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego – musi być brana pod uwagę przez sądy przy rozstrzyganiu każdej sprawy. W każdej zatem sprawie ocenie sądu winno podlegać ewentualne nadużycie prawa wynikające ze sprzeczności działania z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa (art. 8 k.p.)” (Z wyroku SN z dnia 8.02.2018 dotyczącego sprawy z zakresu kodeksu pracy). Jak widać, użycie klauzul generalnych, zwrotów niedookreślonych, oznacza nakaz oceniania zdarzeń według norm pozaprawnych, które same w sobie nie są określone precyzyjnie. Można to uznać za kwintesencję specyfiki klauzul generalnych.

Analizując i stosując klauzule generalne nie należy przywiązywać istotnego znaczenia do samego językowego określenia danej klauzuli (Leszczyński, 2016: 15–16). Najważniejsze jest bowiem określenie ram aksjologicznych, zespołu norm pozaprawnych, do których dana klauzula się odnosi.

2. ZASADY WSPÓŁŻYCIA SPOŁECZNEGO I DOBRE OBYCZAJE

Jedną z bardzo istotnych i szeroko stosowanych w prawie cywilnym (a więc również w prawie kontraktowym) klauzul generalnych, jest klauzula zasad współżycia społecznego, do której odniesienie można znaleźć m.in. w art. 5 Kodeksu cywilnego:

„Art. 5. Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”.

Sąd Najwyższy odniósł się w następujący sposób do klauzuli zasad współżycia społecznego w uzasadnieniu do jednego z wyroków:

„Należy przyjąć, iż klauzule generalne ujęte w art. 5 kc wyrażają idee słuszności w prawie i wolności ludzi oraz odwołują się do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa. Ujmując więc rzecz ogólnie, można przyjąć, że przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania. Można więc się odwoływać do ta-

kich znanych pojęć, jak «zasady słuszności», «zasady uczciwego obrotu», «zasady uczciwości» czy «lojalności» (Z wyroku SN z dnia 14.10.1998, II CKN 928/97).

Bardziej szczegółowe wyjaśnienia odnośnie stosowania zasad współzycia społecznego, także w odniesieniu do prawa kontraktowego, można znaleźć w innych wyrokach sądowych. Przykładem może być wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie (Z wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29.07.2014, I ACa 353/14). Dotyczył on zasad współzycia społecznego w relacjach pomiędzy przedsiębiorcami w odniesieniu do sprawy sprzedaży nieruchomości o rażąco zaniżonej wartości. Oto fragment uzasadnienia:

„Przez zasady współzycia społecznego rozumie się na ogół obowiązujące w stosunkach między ludźmi reguły postępowania, które za podstawę mają uzasadnienie aksjologiczne (ocenne), a nie (prawne). Odwołują się one do powszechnie uznawanych w całym społeczeństwie lub w danej grupie społecznej wartości i ocen właściwego, przyzwoitego, rzetelnego, lojalnego czy uczciwego zachowania. Zasady te obejmują nie tylko reguły moralne, lecz także obyczajowe (por. np. Radwański, 2002: 240 i n.; Safjan, 2008: 327). W wyroku z dnia 2 października 2003 r., V CK 241/02, Lex nr 175961, SN wyjaśnił, że w relacjach pomiędzy przedsiębiorcami zasady współzycia społecznego należy rozumieć jako zasady rzetelności i lojalności w stosunku do partnera umowy. W innym orzeczeniu SN stwierdził, że ewentualne nadużycie kontraktowe może podlegać weryfikacji na podstawie art. 58 § 2” (Art. 58 § 2 k.c. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współzycia społecznego) „i art. 353 § 1 k.c.” (Art. 353(1) k.c. Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współzycia społecznego). „W płaszczyźnie stosunków kontraktowych zasady te wyrażają się istnieniem powszechnie akceptowanych reguł przyzwoitego zachowania się wobec kontrahenta. Szczególne znaczenie mają reguły uczciwości i rzetelności tzw. kupieckiej, których należy wymagać od przedsiębiorcy – profesjonalisty na rynku, a mianowicie przestrzegania dobrych obyczajów, zasad uczciwego obrotu, rzetelnego postępowania czy lojalności i zaufania. Każda ze stron umowy powinna zatem powstrzymać się od wszelkich zachowań, które świadczą o braku respektu dla interesów partnera lub wywołują uszczerbek w tych interesach” (wyrok SN z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 555/09, Lex nr 885035).

Termin „zasady współzycia społecznego” pochodzi z Konstytucji ZSRR z roku 1936¹ i pojawił się w polskim prawie w roku 1950 w Przepisach ogólnych

¹ Статья 130. Каждый гражданин СССР обязан соблюдать Конституцию Союза Советских Социалистических Республик, исполнять законы, блюсти дисциплину труда, честно относиться к общественному долгу, уважать правила социалистического общежития (<http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm>). Art. 130. Każdy obywatel ZSRR obowiązany jest przestrzegać Konstytucji Związku Socjalistycznych Republik, wykonywać ustawy,

prawa cywilnego, a potem w obowiązującym do dziś Kodeksie cywilnym z 1964 roku (por. Fermus-Bobowiec i Szewczak-Daniel, 2016: 51–52) z dopiskiem „w Państwie Ludowym”, później „w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Zastąpił on w większości aktów normatywnych zwrot „dobre obyczaje” używany w prawie cywilnym w II Rzeczypospolitej (również często wówczas stosowane w prawie handlowym określenie „uczciwość kupiecka” oraz „dobre obyczaje kupieckie” – Fabian, *Rzecz...*). Od roku 1990 można zauważyć tendencję do powrotu określenia „dobre obyczaje” do polskiego prawa. Zostało to również dostrzeżone przez sądy. Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z dnia 29 lipca (Z wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29.07.2014, I ACa 353/14) ocenił, że funkcje klauzul generalnych „zasad współżycia społecznego” i „dobrych obyczajów” są podobne i „służą wprowadzeniu możliwości dokonywania ocen określonych zachowań w sposób odpowiednio elastyczny, wykraczający poza czysto sformalizowane kryteria wynikające z reguł prawa pozytywnego, przez uwzględnienie również norm etycznych przyjętych w obrocie”.

Aktualnie w Kodeksie cywilnym współistnieją oba zwroty, nadal jednak częściej używana jest klauzula zasad współżycia społecznego.

Zwrot „dobre obyczaje” znalazł należne mu miejsce w Kodeksie spółek handlowych w wielu artykułach, przykładem jest art. 422 ksh:

„Art. 422. § 1. Uchwała walnego zgromadzenia sprzeczna ze statutem bądź dobrymi obyczajami i godząca w interes spółki lub mająca na celu pokrzywdzenie akcjonariusza może być zaskarżona w drodze wytoczonego przeciwko spółce powództwa o uchylenie uchwały”.

Klauzula dobrych obyczajów ma szczególne miejsce w ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. W art. 3 tej ustawy zakazuje się stosowania nieuczciwych praktyk rynkowych, zaś w art. 4 ust. 1 mającym fundamentalne znaczenie dla tej ustawy, została zawarta definicja nieuczciwej praktyki rynkowej odwołująca się do wspomnianej klauzuli:

„Art. 4. 1. Praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcić zachowanie rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu”.

Pogłębioną analizę pojęcia „dobre obyczaje” przedstawił Żurawik (2009). Zwrócił on uwagę, że zasadniczo ważniejsze od samej definicji tego pojęcia jest określenie kryteriów, według których będzie dokonywana ocena, czy dobre obyczaje zostały naruszone. Według autora, w literaturze przedmiotu historycznie dyskutowane były cztery kategorie kryteriów ocennych dla klauzuli dobrych obyczajów:

przestrzegać dyscypliny pracy, uczciwie wypełniać obowiązki społeczne, szanować zasady współżycia socjalistycznego (*tłumaczenie własne*).

- 1) Kryteria moralności, sprawiedliwości, uczciwości, przyzwoitości;
- 2) Kryteria związane z wzorcem idealnej konkurencji;
- 3) Kryteria obyczajowości;
- 4) Kryteria poczucia prawnego społeczeństwa.

Najszerzy zbiór kryteriów zawiera kategoria pierwsza. Najczęściej też z nią utożsamiane jest pojęcie „dobre obyczaje”. Istotnym problemem w tym przypadku jest jednak ustalenie, o jaką moralność może chodzić w sytuacji pluralizmu wartości w społeczeństwie. Z kolei kategoria kryteriów związanych z wzorcem idealnej konkurencji to zbiór stosunkowo najbardziej ograniczony i sprecyzowany. Odnosi się do reguł wzorcowego postępowania przedsiębiorcy, który w warunkach konkurencji w sposób rzetelny przedstawia swoją ofertę pozostawiając klientom pełną swobodę decyzji. Kryteria obyczajowości dotyczą ocen zewnętrznych ludzkich zachowań, które mogą, ale nie muszą być przejawem postaw moralnych. Kryteria poczucia prawnego społeczeństwa odnoszą się natomiast do tzw. prawa niepisanego, akceptowanego w społeczeństwie.

Jak podkreśla Kopaczyńska-Pieczniak (2016), myślą przewodnią dla pojęcia „dobre obyczaje”, niezależnie od różnie definiowanych kryteriów, jest szacunek dla drugiego człowieka, wyrażający się m.in. poprzez zaufanie, rzetelność, uczciwość, lojalność i poszanowanie interesów drugiej strony. Z kolei Mojak (2016) twierdzi, że „za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy zatem uznać takie działania, które zmierzają do niedoinformowania, dezorientacji, wywołania błędnego przekonania u konsumenta, wykorzystania jego niewiedzy lub naiwności, ukształtowania treści stosunku zobowiązaniowego niezgodnego z zasadą równorzędności stron. Są to takie działania, które jednoznacznie można uznać za nieuczciwe, nierzetelne, rażąco odbiegające w sposób negatywny od przyjętych standardów postępowania”.

3. ZASADY UCZCIWEGO OBROTU

W ustawach dotyczących rynku kapitałowego często stosowana jest klauzula generalna zasad uczciwego obrotu. Zgodnie z poglądem wielu autorów (np. Pajor, 2009: 135–140) można przyjąć, że ma ona znaczenie podobne do klauzul zasad współżycia społecznego i dobrych obyczajów. Klauzule te mogą być stosowane zamiennie, a użycie którejś z nich w różnych aktach normatywnych wynika przede wszystkim z historii, tradycji oraz obszaru regulacji, a także z potrzeby uwzględnienia stylistyki tychże aktów. Stąd też w regulacjach dotyczących rynku kapitałowego, gdzie podstawową działalnością jest obrót instrumentami finansowymi, stosowana jest klauzula zasad uczciwego obrotu.

Wielokrotne odwołania do zasad uczciwego obrotu (i jednocześnie brak odniesień do zasad współżycia społecznego i dobrych obyczajów) są obecne w następujących aktach prawnych rynku kapitałowego:

- ustawie o nadzorze nad rynkiem kapitałowym,
- ustawie o obrocie instrumentami finansowymi,
- ustawie o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi,
- ustawie o giełdach towarowych.

Z analizy powyższych ustaw wynika, ogólnie rzecz ujmując, iż poza oczywistym przestrzeganiem prawa, podmioty prowadzące działalność na rynku kapitałowym powinny w swoim postępowaniu mieć na względzie zasady uczciwego obrotu i interesy klientów (inwestorów, zleceniodawców, uczestników obrotu).

Poniżej przytoczone zostały dwa artykuły z ustawy o obrocie instrumentami finansowymi:

„Art. 83c. 1. Firma inwestycyjna, prowadząc działalność maklerską, jest obowiązana działać w sposób rzetelny i profesjonalny, zgodnie z zasadami uczciwego obrotu oraz zgodnie z najlepiej pojętymi interesami jej klientów”.

Należy przypuszczać, że w tym przypadku określenie rzetelności i profesjonalności zostało dodane dla wzmocnienia klauzuli generalnej działania zgodnie z zasadami uczciwego obrotu, gdyż można przyjąć, że jest ono już zawarte w tej klauzuli.

„Art. 126. 1. Makler i doradca, wykonując zawód, są obowiązani działać zgodnie z przepisami prawa i zasadami uczciwego obrotu oraz mieć na względzie słusze interesy klientów”.

Przy okazji przytoczonego artykułu warto zwrócić uwagę na użycie określenia „słusze” interesy klientów. Jest to jedyne miejsce w wyszczególnionych wyżej ustawach, gdzie użyto takiego przymiotnika w odniesieniu do interesów klientów (inwestorów, zleceniodawców, uczestników obrotu)². Należy to wiązać z faktem, iż interes klienta (cel działania i sposób jego osiągnięcia) powinien być zgodny z prawem, a makler lub doradca mający bezpośredni kontakt z klientem jest w stanie niejednokrotnie oceny takiej zgodności dokonać. W tym przypadku określenie słusznego interesu klienta jest oparte na analogii ze słusznym interesem obywateli – musi być to interes zgodny z prawem. Przykładem jest dokonywanie transakcji z wykorzystaniem informacji poufnej. Wtedy interes klienta uczestniczącego w takiej transakcji nie byłby słuszny i nie podlegałby ochronie³.

² Najczęściej używanym określeniem jest „najlepiej pojęty” interes klienta.

³ Sytuacje takie zostały skodyfikowane w Zasadach Etyki Zawodowej Maklerów i Doradców: § 24. 3. Maklerzy i doradcy nie mogą świadczyć usług, których realizacja wiązałaby się ze sprzecznym z prawem wykorzystaniem informacji poufnej, tajemnicy zawodowej lub środków pochodzących z przestępstwa.

Adekwatnie do wskazanych wyżej zasad postępowania firm inwestycyjnych, w ustawie o nadzorze nad rynkiem kapitałowym zapisano, że:

„Art. 4. 1. Celem nadzoru jest zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku kapitałowego, w szczególności bezpieczeństwa obrotu oraz ochrony inwestorów i innych jego uczestników, a także przestrzegania reguł uczciwego obrotu”.

Naruszanie zasad uczciwego obrotu zagrożone jest sankcjami administracyjnymi zawartymi w ustawie o obrocie instrumentami finansowymi w postaci cofnięcia zezwoleń na prowadzenie działalności na rynku kapitałowym i/lub karami pieniężnymi, zaś w przypadku maklerów i doradców zawieszeniem uprawnień lub skreśleniem z listy.

4. ZASADY UCZCIWEGO OBROTU A KODEKSY ETYKI

Podobnie jak w przypadku klauzul zasad współżycia społecznego i dobrych obyczajów, również w odniesieniu do zasad uczciwego obrotu problemem jest ich ogólność. Według Biskupa (2007: 151–161), normy i standardy postępowania zawarte w kodeksach etycznych mogą stanowić o zakresie pojęcia dobrych obyczajów (zatem również zasad uczciwego obrotu). Mogą (i zapewne powinny) one kształtować moralność w danym zawodzie, ale powinny one być zgodne z normami powszechnie uznanymi.

Wśród organizacji samorządowych na rynku kapitałowym w Polsce, które działają na zasadzie dobrowolności zrzeszania się, i które stworzyły kodeksy etyczne obowiązujące swoich członków należy wymienić:

1) Związek Maklerów i Doradców (działający jako stowarzyszenie, w latach 1991–1998 był organizacją obowiązkowego samorządu zawodowego nadzorowaną przez Komisję Papierów Wartościowych). Członków obowiązują Zasady Etyki Zawodowej Maklerów i Doradców.

2) Izbę Domów Maklerskich (działająca jako izba gospodarcza). Członków obowiązuje Kodeks Dobrej Praktyki Domów Maklerskich.

3) Izba Zarządzających Funduszami i Aktywami (działająca jako izba gospodarcza). Członkowie deklarują stosowanie reguł zapisanych w Kodeksie Dobrych Praktyk Inwestorów Instytucjonalnych na zasadzie „stosuj lub wyjaśnij przyczyny niestosowania”.

Spośród tych organizacji tylko jedna jest wzmiankowana w ustawach – jest to Izba Zarządzających Funduszami i Aktywami. Art. 70 ustawy o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi stwarza możliwość utworzenia takiej izby. W ustępie 1 tegoż artykułu zapisano ponadto, że jednym z zadań tej izby jest „określanie i kodyfikacja zasad uczciwego obrotu oraz przyjętych w obrocie zwyczajów w działalności funduszy inwestycyj-

nych”. Widoczna jest tu zatem intencja ustawodawcy dążenia do uszczegółowienia zasad uczciwego obrotu poprzez umożliwienie wewnętrznego uregulowania zasad postępowania podmiotów zrzeszonych w tej izbie.

5. ZASADY UCZCIWEGO OBROTU W PRAKTYKI

W tej części artykułu omówione zostaną wybrane decyzje Komisji Nadzoru Finansowego i orzeczenia sądów. We wszystkich tych sprawach jedną z centralnych kwestii było badanie naruszenia zasad uczciwego obrotu. Omawiane sprawy zostały przedstawione w artykule w sposób skrótowy, a uwaga skupiona na wątku związanym z naruszeniem zasad uczciwego obrotu.

5.1 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8.02.2011, II GSK 211/10⁴

Wyrok dotyczył skargi kasacyjnej KNF na decyzję Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, który uchylił decyzję KNF nałożenia kary pieniężnej na dom maklerski za naruszenie przepisów prawa i zasad uczciwego obrotu. Sprawa przeszła kilka instancji i trwała 4 lata od momentu wydania decyzji KNF w lutym 2007 do ogłoszenia prawomocnego wyroku w lutym 2011. NSA oddalił skargę kasacyjną KNF, gdyż uznał, że Komisja Nadzoru Finansowego nie wskazała precyzyjnie, jaką konkretnie zasadę uczciwego obrotu naruszył dom maklerski. W oteżowaniu wyroku NSA stwierdził, iż: „aby można skutecznie postawić profesjonalnemu uczestnikowi publicznego rynku papierów wartościowych zarzut naruszenia zasad uczciwego obrotu, to w pierwszej kolejności istnienie takiej normy powinno być wykazane przez organ sankcjonujący daną zasadę uczciwego obrotu. Norma postępowania, wchodząca w zakres zasad uczciwego obrotu musi być dostatecznie precyzyjnie sformułowana, a ponadto spełniać walor jej znajomości i akceptowalności przez znaczącą większość uczestników publicznego rynku papierów wartościowych”.

Sprawa dotyczyła nieprawidłowości przy składaniu zapisów w domu maklerskim na akcje pewnej spółki w oparciu o zapisy prospektu emisyjnego. NSA uznał, że w tym przypadku naruszone zostały regulaminy GPW i osoby odpowiedzialne za to zostały ukarane jeszcze przed wydaniem decyzji przez KNF. Według NSA naruszenia regulaminów nie można zaliczyć do przepisów prawa powszechnie obowiązującego. To inwestorzy w tym przypadku naruszyli zasady uczciwego obrotu, a nie dom maklerski. Powoływanie się przez KNF na naruszenie zasad uczciwego obrotu przez dom maklerskie bez wskazania konkretnej normy było zatem nieuzasadnione.

⁴ Szczegóły wyroku: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ti-gsk-211-10-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-521164790>. W artykule zwracamy uwagę wyłącznie na znaczenie tezy sformułowanej do orzeczenia.

5.2 Decyzja Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 03.11.2020, dotyczy GetBack SA⁵

W tej decyzji KNF nałożyła sankcje administracyjne w postaci cofnięcia GetBack zezwolenia na zarządzanie sekurytyzowanymi wierzytelnościami funduszu sekurytyzacyjnego oraz karę pieniężną w wysokości 50.000 złotych. Sankcje wynikały z licznych nieprawidłowości w działalności GetBack SA. W decyzji wyszczególnione i opisane zostały naruszenia zasad uczciwego obrotu polegające na:

- „wykazywaniu przez zarządzane przez GetBack fundusze pozornego zysku zrealizowanego z tytułu zbycia składników lokat w wyniku sprzedaży portfeli wierzytelności powyżej wartości godziwej, co nie znajdowało odzwierciedlenia w faktycznym przysporzeniu majątkowym tych funduszy,
- kształtowaniu poziomu odzysków z portfeli wierzytelności znajdujących się w portfelach inwestycyjnych tych funduszy w sposób niezajdujący odzwierciedlenia w faktycznych działaniach windykacyjnych a bezpośrednio związany z procederem udzielania przez podmioty z grupy kapitałowej GetBack pożyczek rehabilitacyjnych „koniczynka” dłużnikom funduszy z przeznaczeniem wyłącznie na spłatę posiadanego wobec nich zadłużenia”.

Jak widać w tym przypadku KNF precyzyjnie opisała konkretne działania wskazane jako naruszenia zasad uczciwego obrotu na rynku kapitałowym.

5.3 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 06.05.2019, sygn. akt I ACa 1211/17⁶

W tej sprawie klientka domu maklerskiego (DM) wniosła do sądu pozew przeciwko DM żądając zasądzenia od pozwanego DM kwoty 210 tys. zł z odsetkami. Powódka za pośrednictwem DM nabyła obligacje oferowane w trybie oferty publicznej spółki Emitent w kwietniu 2013 r. za 210 tys. zł. Przed podjęciem decyzji zapoznała się z warunkami emisji i podpisała odpowiednie formularze/oświadczenia. Kilka dni po emisji tych obligacji, obligatariusze poprzedniej serii obligacji Emitenta zażądali przedterminowego wykupu tej serii obligacji ze względu na naruszenie kowenantów związanych warunkami emisji obligacji (m.in. wskaźnika zadłużenia Emitenta). Powódka zorientowawszy się w sytuacji, zażądała również przedterminowego wykupu obligacji, które nabyła, ale Emitent odmówił ze względu na brak podstaw (obligacje były niezabezpieczone). Ostatecznie w październiku 2013 roku Emitent utracił statut spółki publicznej, a w marcu 2014 roku sąd ogłosił upadłość Emitenta.

⁵ Szczegóły decyzji: https://www.knf.gov.pl/komunikacja/komunikaty?articleId=71276&p_id=18. W artykule zwracamy uwagę wyłącznie na precyzję sformułowań KNF odnośnie do konkretnych działań naruszających zasady uczciwego obrotu.

⁶ Szczegóły wyroku: [http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/content/\\$N/15450000000503_I_ACa_001211_2017_Uz_2019-05-06_001](http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/content/$N/15450000000503_I_ACa_001211_2017_Uz_2019-05-06_001). W artykule przedstawiamy opis sprawy w skrócie, pomijając niektóre wątki.

Powódka zarzuciła pozwanemu m.in.: (1) niepoinformowanie o stanie finansowym Emitenta, (2) nieprawidłowe przeprowadzenie emisji, (3) niedochowanie należytej staranności, (4) błędne poinformowanie, iż emisja obligacji została zabezpieczona poprzez ustanowienie hipoteki.

Pozwany DM w odpowiedzi na pozew wniósł o oddalenie powództwa argumentując m.in., że: (1) powódka była aktywnym inwestorem na rynku instrumentów finansowych, (2) miała świadomość kondycji finansowej Emitenta, (3) nie odróżnia roli i związanych z zakresem odpowiedzialności Emitenta oraz roli pośrednika obrotu instrumentami finansowymi, jakim był DM, (4) nie doszło do naruszenia obowiązków informacyjnych, ponieważ raporty dotyczące stanu Emitenta były publiczne, (5) nie doszło do naruszenia przez pozwanego przepisów prawa, czy ustalonych zwyczajów.

Wyrokiem z dnia 21 kwietnia 2017 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo wskazując, iż w świetle zgromadzonego materiału dowodowego brak jest jakichkolwiek podstaw uzasadniających przypisanie pozwanemu DM odpowiedzialności za szkodę doznaną przez powódkę.

Powódka wniosła apelację, zaskarżając wyrok w całości, zarzucając m.in.: „naruszenie art. 415 k.c. w zw. z art. 416 k.c. poprzez ich błędną wykładnię przez SO i przyjęcie, iż podstawą odpowiedzialności pozwanego może być jedynie takie działanie bezprawne, którego istotą jest sprzeczność z „normą zakazującą albo nakazującą określone zachowanie”, która, co wynika z lakonicznego uzasadnienia, przez Sąd Okręgowy została utożsamiona z przepisem ustawy, co stoi w sprzeczności utrwalonym w judykaturze oraz doktrynie stanowiskiem, iż pojęcie bezprawności może być rozumiane szeroko, także jako sprzeczność zachowania z zasadami współżycia społecznego, w skład których wchodzi m.in. wypracowane przez sektor Domów Maklerskich zasady charakterystyczne dla tego rodzaju obrotu, takie jak zasada uczciwego obrotu, zasada pełnej informacji, zasada „poznaj swojego klienta” oraz zasada działania zgodnie z kompetencjami, czy też wywodzona z przymiotu instytucji zaufania publicznego przysługującej domowi maklerskiemu, konieczność unikania działań mogących już tylko potencjalnie wprowadzać klientów/kontrahentów w błąd, legitymizować działania wątpliwe pod względem legalności, czy też potencjalnie narażające klientów na szkodę”.

Sąd Apelacyjny uznał, iż apelacja powódki zasługuje na częściowe uwzględnienie. Zwrócił m.in. uwagę, iż Sąd Okręgowy:

- szczegółowo przeanalizował brak dochowania należytej staranności przez powódkę,
- nie dokonał analizy wynikających z przepisów prawa obowiązków DM przy oferowaniu spornych obligacji.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że czynności DM – jako instytucji zaufania publicznego – musi cechować szczególna dbałość o interesy klienta. DM jako pod-

miot zaufania publicznego, nie może poprzestawać na bezkrytycznym akceptowaniu dokumentów i informacji przedstawionych przez Emitenta, owszem nie ma obowiązku dokonywania szczegółowych analiz finansowych Emitenta, ale ma obowiązek analizowania powszechnie dostępnych dokumentów. Sprzedaż obligacji w sytuacji, gdy naruszone były kowenanty dla poprzedniej serii obligacji (Sąd potwierdził, że przekroczenie wskaźnika zadłużenia Emitenta było znane przed emisją obligacji), jest sprzeczne z zasadami uczciwego obrotu i naraża interes klientów. Oferowanie w tej sytuacji przez DM obligacji, było działaniem z naruszeniem zasad uczciwego obrotu, nawet jeśli sama powódka miała możliwość analizy sprawozdań finansowych Emitenta

Ponadto Sąd Apelacyjny uznał, iż zarzut działania przez DM bez uwzględnienia najlepiej pojętego interesu klienta i naruszenia obowiązku działania zgodnego z zasadami uczciwego obrotu uzasadniony został zaniechaniem rzetelnego zbadania, czy w dacie emisji obligacji sytuacja Emitenta w dalszym ciągu nie rodziła realnego ryzyka dla klientów. Zbadanie i stwierdzenie złej sytuacji finansowej Emitenta powinno skutkować powstrzymaniem się od oferowania obligacji i wstrzymaniem współpracy z Emitentem. Jednocześnie Sąd Apelacyjny stwierdził, że żaden przepis prawa nie obliguje domu maklerskiego do informowania klientów, czy też potencjalnych klientów o złej sytuacji finansowej Emitenta.

Ostatecznie Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i zasądził od DM na rzecz powódki 105 tys. zł z odsetkami uwzględniając przyczynienie się zarówno powódki (nie przeprowadziła we własnym zakresie żadnej głębszej analizy dokumentów związanych z inwestycją w zaoferowane jej obligacje), jak i pozwanego do powstania szkody na poziomie 50%.

Jak widać Sąd Apelacyjny, w przeciwieństwie do sądu I instancji uznał konieczność zbadania sytuacji finansowej Emitenta przez DM w przypadku oferowania obligacji Emitenta za normę pozaprawną (niewymaganą przepisami prawa) wchodzącą w zakres zasad uczciwego obrotu. Zaniechanie przeprowadzenia takiej analizy i podjęcia stosownych działań (powstrzymania się od oferowania obligacji Emitenta) stanowiło zatem naruszenie zasad uczciwego obrotu.

5.4 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 21.12.2018, sygn. akt V ACa 829/17⁷

Wyrok ten ma duży walor poznawczy i porównawczy, gdyż dotyczy analogicznej sprawy do opisanej powyżej, w punkcie 5.3. Inna klientka wspomnianego DM, która również nabyła obligacje Emitenta tej samej serii (również za 210 tys. zł),

⁷ Szczegóły wyroku: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/v-aca-829-17-naruszenie-zasad-wspolzycia-spolecznego-522725173>. W artykule przedstawiamy opis sprawy w skrócie, pomijając niektóre wątki i konfrontując ją ze sprawą opisaną w punkcie 5.3.

wniosła o zasądzenie od pozwanego DM 210 tys. zł wraz z odsetkami tytułem wyrównania straty, którą poniosła w związku z zainwestowaniem ww. kwoty w obligacje. Wyrokiem z 11 maja 2017 roku Sąd Okręgowy oddalił powództwo uzasadniając swoje stanowisko podobnie, jak Sąd Okręgowy w sprawie opisanej w punkcie 5.3.

Powódka wniosła apelację od wyroku Sądu Okręgowego zaskarżając wyrok w całości. Zarzuciła SO m.in. nierozpoznanie istoty sprawy poprzez zaniechanie rozważenia odpowiedzialności DM m.in. w oparciu o art. 415 i nast. k.c. poprzez bezpodstawne przyjęcie, że DM nie miał świadomości występowania nieprawidłowości w spółce Emitent oraz wskutek skupienia uwagi na działaniach powódki bez oceny działania oraz zaniechania ze strony DM, naruszającego dobre obyczaje, art. 415 w zw. z art. 416 k.c. poprzez bezpodstawne przyjęcie, że bezprawne działanie uzasadniające uznanie odpowiedzialności deliktowej polegać może na naruszeniu przepisów prawa, bez uwzględnienia naruszenia zasad współżycia społecznego, w tym też zasady pełnej informacji klienta DM, naruszenie których także może stanowić delikt uzasadniający odpowiedzialność przewidzianą treścią tych przepisów.

Sąd Apelacyjny oddalił apelację podtrzymując zdanie SO, że DM wywiązał się ze swoich obowiązków z należytą starannością. Jednocześnie przyznał, że sprawę można by oceniać inaczej, gdyby powódka zawarła z DM umowę o doradztwo inwestycyjne. Brak takiej umowy skutkował brakiem obowiązku dokonywania analizy sytuacji finansowej Emitenta i przekazywania powódce ostrzeżeń. Błędne jest zatem stanowisko powódki, iż taka analiza i ewentualne ostrzeżenie dla klienta powinny wynikać wprost z obowiązujących na rynku instrumentów finansowych dobrych obyczajów, dbałości o inwestorów i konieczności ochrony ich interesów. Sąd Apelacyjny przeprowadził również ogólną analizę w zakresie możliwości uwzględnienia klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego jako jedynej przesłanki odpowiedzialności deliktowej przewidzianej art. 415 i art. 416 k.c. Stanowiło to istotne zagadnienie w tej sprawie, gdyż powódka powoływała się tylko na naruszenie przez DM dobrych obyczajów na rynku kapitałowym, a nie konkretnych przepisów prawa.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, iż linia orzecznicza Sądu Najwyższego w tym zakresie jest niejednolita i w tej sprawie zdecydował, że naruszenie zasad współżycia społecznego (dobrych obyczajów) bez naruszenia przepisów, z których wynikają nakazy i zakazy konkretnego działania nie może być przesłanką odpowiedzialności deliktowej. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny stwierdził, iż „naruszenie zasad współżycia społecznego wskutek legalnego jednak działania, nie-naruszającego żadnego przepisu prawa, trudno uznać za źródło deliktu sankcjonowanego obowiązkiem naprawienia doznanej w ten sposób szkody, aby zakres tej odpowiedzialności nie był poszerzany na obszary zgodnego z prawem działania lub zaniechania”.

Porównując to rozstrzygnięcie sprawy do opisanego w punkcie 5.3 widoczne jest wyraźnie odmienne podejście sądu II instancji. W jednym przypadku sąd uznał, że samo naruszenie zasad uczciwego obrotu jest wystarczającym powodem dla uznania (choćby częściowej) winy DM za szkodę poniesioną przez powódkę, w drugim przypadku sąd taką możliwość wykluczył (powołując się m.in. na niejednoznaczne stanowisko SN w tej sprawie). Widać zatem na tych przykładach pewną nieprzewidywalność orzecznictwa w sprawach uwzględniających naruszenie zasad współzycia społecznego (dobrych obyczajów, zasad uczciwego obrotu).

PODSUMOWANIE

W artykule wskazano na istotną rolę klauzul generalnych w systemie prawnym. Ich umieszczanie w aktach prawnych ma na celu uwzględnianie w stosowaniu prawa aktualnych, społecznie akceptowanych wartości. W ten sposób przejawia się funkcja adaptacyjna tych klauzul. Natomiast niedookreśloność i pozaprawny charakter klauzul generalnych sprawiają, iż dopiero konkretne ilustracje w formie wyroków nadają im charakter „żywych” norm.

W aktach prawnych rynku kapitałowego stosowana jest klauzula zasad uczciwego obrotu wywodząca się wprost z zasad współzycia społecznego i zasady dobrych obyczajów. Źródłem konkretnych norm wypełniających treść zasad uczciwego obrotu na rynku kapitałowym mogą być kodeksy etyki tworzone przez organizacje samorządu zawodowego oraz izby gospodarcze skupiające podmioty prowadzące działalność na tym rynku.

Przedstawione przykłady pokazują, iż stwierdzenie naruszenia zasad uczciwego obrotu przez KNF, jako podstawy nałożenia sankcji administracyjnych, powinno być poparte odwołaniem do, i precyzyjnym opisaniem konkretnej normy postępowania. W innym przypadku może zostać skutecznie zakwestionowane drogą skargi do sądu administracyjnego. Z kolei w orzeczeniach sądów, w sprawach odwołujących się do zasad współzycia społecznego (zasad uczciwego obrotu), można zauważyć rozbieżności, co wynika m.in. ze specyfiki klauzul generalnych.

BIBLIOGRAFIA

- Biskup, R. (2007). Dobre obyczaje w działalności gospodarczej. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 10(1).
- Fabian, E., *Rzecz o uczciwości kupieckiej. Albo o dobrych obyczajach wprowadzonych do orzeczeń sądów*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/ewa-fabian-rzecz-o-uczciwosci-kupieckiej/>
- Fermus-Bobowiec, A. i Szewczak-Daniel, M. (2016). Zasady słuszności w kodeksie zobowiązań. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, 63(2).
- Kopaczyńska-Pieczniak, K. (2016). Zasada uczciwości kupieckiej jako zasada prawa handlowego. *Studia Iuridica Lublinensia*, XXV(1).

- Leszczyński, L. (2016). Generalne klauzule odsyłające – ujęcie teoretycznoprawne. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, 63(2).
- Mojak, J. (2016). Dobre obyczaje w polskim prawie kontraktowym – wybrane zagadnienia. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, 63(2).
- Nowacki, J. (2003). *Studia z teorii prawa*. Kraków: Wydawnictwo Zakamycze.
- Pajor, T. (2009). Kilka uwag o roli ocen etycznych w prawie cywilnym. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 12(2).
- Radwański, Z. ed. (2002). *System prawa prywatnego*, t. 2, Warszawa: C.H. Beck.
- Safjan, M. (1990). Klauzule generalne w prawie cywilnym. *Państwo i Prawo*, 11.
- Safjan, M. (2008) W: K. Pietrzykowski, *Komentarz*, t. I, Warszawa: C.H. Beck.
- Żurawik, A. (2009). Klauzula generalna „dobrych obyczajów” – ujęcie teoretyczne. *Ruch prawniczy ekonomiczny i socjologiczny*, LXXI(1).

Przyjęto/Accepted: 15.12.2021.
Opublikowano/Published: 30.03.2022.